

12 נקודות על מתווה הקואליציה

השינויים שהכרחי להכניס בהצעת חק שירות ביטחון (תיקון מס' 26)

ע"ד שלוחית דביצקי נור-19, ע"ד געה גען, פרופ' נחמיה כהן

עמדת המכון הישראלי לדמוקרטיה היא כי הצעת החוק הנוכחית פוגעת בעיקרון השוויון, בסולידריות החברתית, בכשירות המבצעית של הצבא ובחיילי הסדיר והמילואים שנושאים לבדם בנטל הביטחוני. לעמדתנו, יש לקבוע חובת שירות כללית ושוויונית, עם אפשרות מוגבלת לדחיית שירות ולפטור לקבוצת עילויים מצומצמת בהליך ציבורי ושקוף.

יחד עם זאת, בהתייחס להצעת החוק הנוכחית, המעוררת קשיים רבים, להלן תיקונים דחופים, הכרחיים ומינימליים אשר יהפכו את חוק ההשתמטות לחוק גיוס:

1. אין להחזיר תקציבים והטבות לפני עמידה ביעדים
2. יעדי הגיוס חייבים לפגוש את צרכי הצבא
3. יש להוסיף יעד ממוקד ללוחמים ולתומכי לחימה
4. יעדי הגיוס חייבים לכלול רק את מי שהם חרדים בעת גיוסם
5. יש לבטל את האפשרות של הוועדה המוקמת בחוק לאפס את היעדים
6. יש לקבוע סנקציות אישיות משמעותיות, נוקשות וארוכות-טווח שירתיעו את הקהילה והמנהיגות החרדית מאי-עמידה ביעדים ויתמרצו את הצעיר החרדי להתגייס
7. יש לקבוע מנגנון שוויוני להוצאת צווי גיוס ולוודא שדחויי השירות חשופים לסנקציות
8. יש לקנוס את הישיבות בגין כל הפרה ולמנוע עקיפת הסנקציה באמצעות הגדלת התקציב הכולל
9. נדרשת הארכת יום הלימודים ופיקוח יומיומי על דחויי השירות הרשומים לישיבות
10. נדרש גיל פטור נמוך שימנע נזק לכלכלה. אין לקשור בין גיל הפטור לגיל סיום הסנקציות
11. יש להוסיף דרישה שאי-עמידה ביעדים במשך 3 שנים תביא לביטול אוטומטי של הסדר הפטור
12. על הצבא לכבד את אורח החיים החרדי תוך שמירה על אורחות חיים אחרים והקפדה על שילוב וקידום נשים

פירוט הנקודות בהרחבה:

1. אין להחזיר תקציבים והטבות לפני עמידה ביעדים

בשנה וחצי האחרונות החלו רשויות המדינה לשלול מקרוב למאה אלף חייבי גיוס חרדים הטבות וזכויות שונות ואף למנוע יציאה מן הארץ ולבצע מעצרים. פעולות אלו הביאו להכפלת שיעורי גיוס החרדים בשנת 2024, אף כי הם עדיין מתי מעט. **הצעת החוק הנוכחית מחזירה מיידית את ההטבות לחייבי גיוס** - מחצית תקציב הישיבות, מלוא הנחת המעונות והביטוח הלאומי, מלגות לימודים והכשרות - **עוד בטרם גייס החוק חייל אחד**. בנוסף, הצעת החוק מעניקה חנינה למשתמטים ומבטלת הליכי אכיפה. מהלך זה אינו יוצר כל מוטיבציה לעמוד ביעדים. לכך מתווספים הדברים החמורים של רבני הציבור החרדי שנחשפו בתקשורת לפיהם אין כל כוונה למלא אחר יעדי הגיוס. **לכן, יש לעכב את החזרת ההטבות והקפאת הליכי האכיפה עד לעמידה ביעדים. 7 מכל 10 יהודים לא חרדים תומכים בהפעלת הסנקציות ובשלילת ההטבות באופן מידי.**

2. יעדי הגיוס חייבים לפגוש את צורכי הצבא

הצבא זקוק לחיילים כעת. לא בעוד שנה. לא בעוד שנתיים. כבר יותר משנה זועק הצבא את הצורך המיידי בלפחות 12,000 לוחמים ותומכי לחימה ומזהיר מפגיעה בכשירות המבצעית. בינתיים, מוטל נטל מוגבר על מאות אלפי חיילי מילואים, שאינם מסוגלים לעלות על מסלול השיקום לאחר שנתיים של לחימה אינטנסיבית וגיוסם של לוחמי הסדיר מוארך בפועל. בהנחה (האופטימית) שכמחצית מהמתגייסים מתאימים לתפקידי של לוחמים ותומכי לחימה, נחוץ גיוס של כ-24,000 חרדים בטווח הזמן הקצר. **היעדים הנמוכים שבהצעת החוק הם אחוז מזערי מתוך ה"הבריכה" הנוכחית המונה קרוב ל-100,000 צעירים חרדים חייבי גיוס, כמחציתם מתחת לגיל 22.** הצעת החוק אינה מציבה את צורכי הביטחון ואת ההקלה על המשרתים כחלק ממטרות החוק וקובעת יעדים שאינם מתכתבים עם הצרכים האלה: בשנה הראשונה היעד עומד על כ-5,400 (8,160 במשך השנה וחצי הראשונות), ובשנים

הבאות - 6,840, 7,920, 8,500. בשנה החמישית עומדים היעדים על הקריטריון המספרי של 50% מהגברים החרדים בני ה-18 (8,541 בשנת הגיוס 2030 על פי הלמ"ס) שימולא מתוך 'בריכת' הגיוס הרב-גילאית. **כל אלה הם יעדים נמוכים שאינם פוגשים את צורכי הצבא. יש להעמיד את היעד לפחות על צורכי הצבא המידיים לשנה הראשונה. ומספר דומה בשנים הבאות.** בנוסף, יש להכניס למטרת החוק את המענה על צורכי הביטחון והקלה על המשרתים.

3. יש להוסיף יעד מחוקק ללוחמים ולתומכי לחימה

יעד הגיוס שבהצעת החוק אינו מגביל את גיל המגויסים ואינו דורש לוחמים ותומכי לחימה. על פי הצעת החוק יכולים למלא את היעד גם בחורים בני 25-26, ללא פרופיל קרבי, עם שני ילדים והבטחה לשירות קל"ב. אלה לא יחליפו אף מילואימניק או לוחם סדיר ולא יענו על צורכי הצבא. הצעת הצבא היא כי לפחות 50% מהמגויסים החרדים יהיו בני 21 ומטה, ו-75% בני 23 ומטה. בנוסף, היעד כולל גם 10% שמשרתים בשירות האזרחי-בטחוני. אלו ודאי לא יתרמו להפחתת הנטל, וגם לא ישתלבו במערך המילואים בעצמם. יש לקבוע מכסת גיל או מכסת לוחמים ולקבוע את השירות האזרחי הביטחוני רק כתוספת ולא כחלק מיעדי הגיוס.

4. יעדי הגיוס חייבים לכלול רק את מי שהם חרדים בעת גיוסם

הצעת החוק כוללת בספירת החרדים גם את מי שעזבו כבר בכיתה " את החינוך החרדי (שנתיים במוסד חרדי בין הגילאים 14-18). **לפי נתוני הלמ"ס 7 מכל 10 מתגייסים בוגרי החינוך החרדי כבר אינו מגדיר עצמו חרדי (69%).** לפי נתוני הצבא, 55% מאלו שנספרים כחרדים בחרו מראש במסלול גיוס ביחידה כלל צה"לית ללא התאמות חרדיות, מה שמלמד שכנראה כבר אינם מהווים חלק מהקהילה החרדית, וזאת בנוסף לאלה שבחרו ביחידה מותאמת למרות שכבר אינם מגדירים עצמם חרדים. **לכן, יש לשנות את הגדרת מיהו חרדי בחוק כך שתכלול רק מי שהשלים לימודיו במוסד חרדי ובעל אורח חיים חרדי בעת גיוסו.**

הנחות מעונות יום, דיור, ביטוח לאומי, מלגות הכשרה ולימודים, הטבות מס, עבודה והעדפה מתקנת בשירות המדינה. בנוסף, על הסנקציות להיות ארוכות-טווח עד לסיום גיל המילואים (כיום 40-39), למעט המגבלות על עבודה בשירות המדינה שצריכות להימשך עד גיל 29.

7. יש לקבוע מנגנון שוויוני להוצאת צווי גיוס ולוודא שדחויי השירות חשופים לסנקציות

בהצעת החוק אין הנחיות כיצד תעמוד הממשלה ביעדים ולא נקבעים מנגנונים שמכוונים את שיקול דעתו של שר הביטחון ביחס לכמה צווי גיוס להוציא ולפי איזה קריטריונים. הדבר עשוי להביא להפליה קשה בין הצעירים החרדים לבין עצמם. בנוסף, הסנקציות חלות רק על מי שנקרא לשירות סדיר (צו גיוס עם תאריך גיוס בפועל) ולא מילא אחר הצו ולא על מי שקיבל צו ראשון להתייצבות ורישום (צווים הנשלחים לכולם ובעקבותיהם מתקבלת דחיית שירות). לשר הביטחון אין מחויבות בהצעת החוק להוציא צווים כאלה. אם לא יצאו הצווים, למעשה לא חלות הסנקציות על איש. יש לחייב את שר הביטחון להוציא צווי גיוס באופן שוויוני ולהחיל את הסנקציות על מי שאינו משתף פעולה כבר עם צווי ההתייצבות והרישום. בנוסף, עצם המנגנון של סנקציות לפרט (שעליו לא הוטלה חובת גיוס), בעוד היעדים חלים על הממשלה מעורר קשיים משפטיים.

8. יש לקנוס את הישיבות בגין כל הפרה ולמנוע עקיפת הסנקציה באמצעות הגדלת התקציב הכולל

בהצעת החוק נקבעת סנקציה מסוימת על תקציב הישיבות כך שחצי מהתקציב מוחזר מיידית והחצי השני תלוי בעמידה ביעדים. למעשה הסנקציה חלשה עוד יותר משום שרק עבור הפרה של למעלה מרבע מהיעד (25% בשנה הראשונה, ואחר כך 20% במשך שנתיים ואז 10%) נשלל תקציב הישיבות, ובהפרה מצומצמת יותר הקנס קטן ומשתלם ביחס לתקציב הניתן לישיבה. יתר על כן, אין שום מגבלה המוטלת על הממשלה והכנסת ביחס להגדלת תקציב הישיבות, וכך לפצות את הישיבות על הנזק. בכך אין מוטיבציה לעמוד ביעדים! יש למנוע את הגדלת תקציב הישיבות כדרך לעקיפת הסנקציה ויש לשלול את תקציב הישיבות כבר בהפרה כלשהי של היעדים על מנת לייצר מוטיבציה לעמידה בהם.

5. יש לבטל את האפשרות של הוועדה החוקמת בחוק לאפס את היעדים

בהצעת החוק כלולה ועדה שיכולה לצמצם ואף לאפס את יעדי הגיוס אם לדעתה הצבא לא עמד בהקמת ובהרחבת מסלולי שירות מותאמים לחרדים. כלומר, גם טעות או כשל מקומי יכול להביא לביטול היעדים השנתיים באופן מוחלט. ההצעה קובעת את הרכבה של הוועדה - ארבעה אנשי צבא (חלקם בדימוס), שאחד מהם בוגר מוסד חרדי ומקיים אורח חיים חרדי ומדיין של ביה"ד הרבני הגדול - ואת סמכויותיה, אולם אינה מגבילה את מרחב שיקול דעתה. בכך היא מאפשרת להחלטת הוועדה לגבור על חקיקה ראשית של הכנסת. יש לבטל סמכות זו של הוועדה ולדאוג לעמידת צה"ל בהבטחותיו באמצעים אחרים, ובכל מקרה להגביל ולקבוע קריטריונים שיכוונו את האופן בו מפעילה הוועדה את שיקול דעתה.

6. יש לקבוע סנקציות אישיות חשמעותיות, נוקשות וארוכות-טווח שידתיעו את הקהילה והמנהיגות החרדית מאי-עמידה ביעדים ויתמרוצו את הצעיר החרדי להתגייס

הסנקציות ושליטת ההטבות שבהצעת החוק חלשות, קצרות טווח ולא יביאו לשינוי התנהגות. הסנקציות המיידיות היחידות שבהצעת החוק מסייעות להחזיק את הצעירים החרדים בישיבות ולא לשלוח אותם לצבא, והסנקציות החמורות יותר מתחילות מאוחר, מוגבלות ונפסקות בגיל 26. הסנקציות המיידיות שבהצעת החוק הן הגבלות על יציאה מהארץ, על הוצאת רישיון נהיגה חדש (שתיהן רק עד גיל 23, ובכפוף לוועדת חריגים), וכן הגבלות על קבלה למשרה בשירות המדינה, על מלגות לימודים באקדמיה ועל הטבות מס. כל אלה מעודדות גיוס הצעירים החרדים לישיבה ולא לצבא, מה גם שחלק מהמגבלות קיימות ממילא על תלמידי ישיבות (בישיבות רבות, בעיקר ליטאיות, נמנע ממילא רישיון נהיגה ממי שאינו נשוי וכן ישנן מגבלות על עבודה). הסנקציות שעשויות להיות בהמשך על מעונות יום ועל דיור כתוצאה מאי עמידה ביעדים מפסיקות לחול בגיל 26. כלומר, הצעיר החרדי שבממוצע קונה דירה בגיל 24 ומוליד ילד ראשון בגיל 24.5 יצטרך להמתין רק שנה או שנתיים להנחות המספליגות שהוא זכאי להן למרות שקהילתו לא עמדה ביעדים. בכך אין מוטיבציה מספיקה לשינוי כלשהו באורחות חיים.

יש לקבוע כי כלל הסנקציות ומניעת ההטבות יחולו באופן מידי. סנקציות אלו כוללות מניעת תקציב הישיבות, השתתפות במרכזי דיור,

לא חרדים - ומהשתכרות בגובה 49% בלבד משכרו של גבר יהודי לא חרדי (שנתון החברה החרדית, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2025). **ככל שיצאו לשוק העבודה מוקדם יותר, כך יגבר הסיכוי ללימודים או להכשרה שישפרו את איכות התעסוקה בעתיד ויקדמו את צמיחת המשק כולו.** סקר בקרב צעירים חרדים שהתגייסו מעלה שהנמכת גיל הפטור לא תשנה את החלטתם להתגייס. בכל מקרה **אין לקשור בין גיל הפטור לגיל סיום חלות הסנקציות**, שצריכות להיקבע על גיל מאוחר יותר מאשר 26, לפי הגיל שבו הן האפקטיביות ביותר (אלה הקשורות בתעסוקה עד גיל 29 ואלה הקשורות בדיור ובמעונות יום עד תום גיל המילואים).

11. יש להוסיף דרישה שאי-עמידה ביעדים במשך 3 שנים תביא לביטול אוטומטי של הסדר הפטור

בנוסף הקיים, החוק אינו מתבטל גם לאחר מספר שנים של אי-עמידה ביעדים. שר הביטחון מקים ועדה ומציע "כלים ותמריצים", אולם הוא אינו מחויב בשינוי משמעותי והחוק הכושל נשאר על כנו. אפילו בהצעת החוק משנת 2022, שיעדיה והסנקציות שלה חלשים עוד יותר, נכלל סעיף המפקיע את החוק אם לא עמד ביעדיו במשך 3 שנים. יש להוסיף סעיף כזה גם כאן.

12. על הצבא לכבד את אורח החיים החרדי תוך שמירה אורחות חיים אחרים והקפדה על שילוב וקידום נשים

לצד ההקפדה על אורחות החיים החרדיים המופיעה בהצעת החוק, והתאמת הליכי איתור, מיון, הכנה ושירות לקבוצה זו, יש לקבוע בחוק גם את ההקפדה על כיבוד אורחות חייהם של שאר המשרתים ואת הצורך באיזון בין צורכיהם של חיילים שונים. בנוסף, על החוק לקבוע חובת דיווח על קידומן וגיוון תפקידיהן של נשים בצבא ולעקוב אחר השפעת שירות החרדים על יתר האוכלוסיות.

9. נדרשת הארכת יום הלימודים ופיקוח יומיומי על דחויי השירות הרשומים לשיבות

הצעת החוק מגדילה מעט את הפיקוח על תלמידי השיבות, כך שמפקחים יגיעו לשיבות אחת לרבעון. **בכך אין די. יש לקבוע פיקוח ממשי ויומיומי (באמצעות מצלמות, החתמת כרטיס, טביעת אצבע וכד')** שיאפשר מעקב העומד בקנה אחד עם עוצמת הפטור הניתנת ללומדים. הדברים מתעצמים לאור הנתונים על ההיקף הנרחב של עבודת תלמידי שיבות (עבודה מדווחת "בלבן"), בשעה שאמורים היו להימצא בלימודים בשיבות. כך למשל, בשנת 2022, למרות שרק לנשואים מעל גיל 22 מותר היה לעבוד, ורק לאחר הלימודים בשיבה, עדיין 17% מבני ה-20 עבדו בחודש ממוצע, בהיקף של 40% משרה, 26% מבני ה-23 עבדו בחודש ממוצע, בהיקף של 62% משרה, 33% מבני ה-25 עבדו בחודש ממוצע, בהיקף של 72% משרה (גבי גורדון, "תורתו או אומנותו", המכון הישראלי לדמוקרטיה, על בסיס נתוני למ"ס, בהנחת שכר מינימום). **בנוסף, שבוע הלימודים בן 45 השעות הנדרש מתלמידי השיבות הרווקים קצר מדי ואף אינו משקף את אורך יום הלימודים בהרבה מן השיבות.** זאת במיוחד ביחס לשעות השירות הארוכות הנדרשות מרבים מן החיילים בשעות הלילה ובסופי השבוע.

10. נדרש גיל פטור נמוך שיחנע נזק לכלכלה. אין לקשור בין גיל הפטור לגיל סיום הסנקציות

בהצעת החוק גיל הפטור עומד על 26, כך שגם בחור שמבקש לצאת לשוק העבודה אינו עושה כן בשל החשש מגיוס הצבא. כיון שרוב החרדים שכן מתגייסים עושים כן בגיל צעיר יחסית, עד גיל 23, וסיכויי הגיוס אחר כך נמוכים, **יש לקבוע את גיל הפטור על גיל 23, כדי למנוע נזק כפול מאי-השתתפות הן בצבא והן בשוק העבודה.** גם כיום סובל המשק משותפות נמוכה מאד של גברים חרדים בתעסוקה - 53% בלבד, לעומת 86.5% בקרב גברים יהודים